

การศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ในโคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง

THE STUDY ANALYZED PORTRAITS IN ANCIENT POETRY STABILIZER AND THE LITERATURE OF PHRAYA TRANG

ธนากร พบชัยภูมิ¹, ปูน ชมภูพระ², และ อรอนนท ธรรมจักร³

Thanakorn Phobchaiphum, Poon Chompoophra, and Oranoot Thammajak

บทคัดย่อ

การศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ในโคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง ซึ่งมีโคลงกวีโบราณ 127 บท วรรณกรรมพระยาตรัง 126 บท โคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อยแขวงเมืองกาญจนบุรี 186 บท

ผลการวิจัยการศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรังทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ (1) อุปมาพบจำนวน 46 บท โดยอุปมาในโคลงกวีโบราณจำนวน 17 บท พบอุปมาในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 19 บท พบอุปมาที่ปรากฏในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย จำนวน 8 บท (2) อุปลักษณ์พบจำนวน 5 บทโดยอุปลักษณ์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท พบอุปลักษณ์ในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 1 บท แต่ไม่พบอุปลักษณ์ในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย (3) อติพจน์พบจำนวน 3 บท พบอติพจน์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 3 บท แต่ไม่พบอติพจน์ในโคลงนิราศพระยาตรังและโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย (4) ปฏิพจน์พบจำนวน 5 บท พบปฏิพจน์มีปรากฏในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 3 บท พบในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อยจำนวน 2 บท แต่ไม่พบปฏิพจน์ในโคลงกวีโบราณ (5) สัทพจน์ พบจำนวน 5 บท พบสัทพจน์ปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท แต่ไม่พบสัทพจน์ในโคลงนิราศพระยาตรังและโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย

คำสำคัญ: ภาพพจน์ โคลง วรรณกรรมพระยาตรัง นิราศ

¹นักศึกษาด้านภาษาไทย ²⁻³อาจารย์ สาขาสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

²ผู้ประสานงานหลัก: ปูน ชมภูพระ

³e-mail Thanakorn09101998@gmail.com, poon.192525@cpru.ac.th, oranoot@cpru.ac.th

Abstract

The study analyzed portraits in ancient poetry stabilizer and the literature of Phraya Trang. Which in this book contains: ancient poetry stabilizer 127 chapters. the literature of Phraya Trang 126 Chapters. The Noi River Army in Kanchanaburi 186 chapters.

The study findings analyzed the imagery that appeared in the ancient poetry stabilizer and the literature of Phraya Trang in a total of six categories: (1) 46 chapters were found in 17 chapters of the ancient poet's stabilizer, 19 chapters of the Niras Phraya Trang stabilizer, and a parable that appeared in the Niras stabilizer according to the Niras Tub lum num noy 8 chapters. (2) 5 chapters were found in the ancient poetry stabilizer. 1 chapter was found in the Niras Phraya Trang stabilizer, but no parable was found in the Niras Khloe Dun were found along the Niras Tub lum num noy. (3) Atipot found 3 chapters, found that the artifacts appeared in 3 ancient poetry stabilizers, but no apotics were found in the Stabilizer, Phraya Trang, and The Niras, according to the Niras Tub lum num noy. (4) There were 5 chapters found in the 3 chapters of the Niras Phraya Trang stabilizer, found in the Niras Khloe Dun following the 2 chapters of the Niras Tub lum num noy, but no revolutions were found in the ancient poetry stabilizer. (5) There were 5 chapters of ancient poetry in the stabilizer, but the stabilizers of The Niras Phraya Trang and the Niras Tub lum num noy.

Keywords: Portraits stabilizer The literature of Phraya Trang The Niras

1. บทนำ

โคลงกวีโบราณนี้เป็นหนังสือที่รวบรวมบทประพันธ์ที่กวีสมัยโบราณแต่งไว้ ซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์เป็น กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ส่วนเนื้อหาสาระเป็นโคลงกวีโบราณ โคลงนิราศพระยาตรัง โคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่ายุค และโคลงเบ็ดเตล็ดของกวีโบราณที่มีการยกย่องว่าแต่งดี แม้มิใช่งานประพันธ์ของพระยาตรังโดยตรง แต่ก็แสดงผลงานที่แสดงให้เห็นถึงความรักและความสนใจค้นคว้าศึกษาในคำประพันธ์ประเภทโคลงอย่างจริงจัง จึงได้คัดรวบรวมโคลงของกวีมีชื่อเสียงหลายท่านในสมัยโบราณที่มีผู้จดจำสืบทอดกันมาบันทึกไว้ด้วยกัน ซึ่งถือเป็นการรักษาโคลงของเก่าไว้มิให้สูญหาย ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง (กรมศิลปากร. 2505, น.1) ไว้ว่า หนังสือที่เรียกว่าประชุมโคลงกวีโบราณนี้ คือโคลงที่กวีแต่งแต่ครั้งกรุงเก่า เป็นของคนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง มีตั้งแต่พระราชนิพนธ์เป็นต้นลงมา ล้วนนับถือกันในพวกกวีแต่โบราณว่าเป็นของแต่งดีจึงจดจำบอกเล่าสืบทอดมาดูเหมือนจะไม่มีนักเรียนหนังสือไทยคนใดแม้ในปัจจุบันชั้นหลังลงมาถึงจะไม่เคยได้พบเห็นโคลงเหล่านี้ มากบ้าง น้อยบ้าง แม้จะยังไม่มีใครได้เคยเห็นรวบรวมโคลงกวีโบราณไว้ได้มากเหมือนที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ซึ่งได้ฉบับมาแต่พระราชวังบวรฯ เป็นของพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวงจันทร์ ประทานแก่หอพระสมุดฯ

วรรณกรรมเล่มนี้เดิมที่เป็นสมุดไทย ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ในหมวดวรรณคดี หมูโคลง ชื่อเรื่องโคลงกวีโบราณ ฉบับพระยาตรัง เลขที่ 154 มัดที่ 13 ตู 114 ชั้น 2/5 ประวัติ ได้มาจากพระราชวังบวรฯ มีบานแพนกว่า “ข้าพระพุทธเจ้า พญาตรัง จำโคลงโบราณไว้ได้ถวาย” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือดังกล่าวว่า พระยาตรังคงรวบรวมโคลงกวีโบราณนี้ถวายกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพ เวลาเมื่อตัวกลับเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ หลังจากไปเป็นเจ้าเมืองตรังแล้ว

กวีโบราณที่พระยาตรังรวบรวมเล่มนี้ บางท่านไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นใครและอยู่ในรัชกาลไหนอาทิ บางโคลงที่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์แต่ไม่ทราบว่าเป็นพระองค์ใด บางโคลงก็ว่าเป็นของพระมหाराชบ้าง พระเทวีบ้าง และพระเยาวราชบ้าง อย่างไรก็ตามทำให้ทราบเหตุการณ์ตอนที่ศรีปราชญ์แต่งโคลงประชันกับกวีอื่น ๆ อนึ่งตอนท้ายเรื่องโคลงกวีโบราณนี้ พระยาตรังได้แต่งโคลงกลบทและโคลงกระทู้เทียบแบบโบราณไว้ด้วย

หากกล่าวถึงโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรังเป็นหนังสือที่รวบรวมโคลงของกวีที่มีชื่อเสียงแต่โบราณหลายท่านเป็นโคลงที่แต่งมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาที่มีการยกย่องว่าแต่งดี มีการเลือกสรรคำ และโวหารภาพพจน์อย่างสละสลวยมีจังหวะลีลาทำให้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกและจินตภาพอย่างเด่นชัด (กรมศิลปากร. 2505, น.3-4) จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง เพื่อให้เห็นความงามอันเกิดจากจินตนาการของกวี พร้อมทั้งทำให้ผู้วิจัยทราบถึงภาพพจน์ที่กวีนำมาใช้ในการประพันธ์โคลงโบราณนี้อีกด้วย

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโคลง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554 น.282) ได้ให้ความหมายของโคลงไว้ว่า เป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่งมีสัมผัส และบังคับเอกโทตามตำราฉันทลักษณ์

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2548 น.379) ให้ความเห็นว่า “คำโคลงและร่ายนี้เป็นคำกานท์ดั้งเดิมของไทยเรา กล่าวคือคำร่ายเป็นคำกานท์ที่ใช้กันแพร่หลายตั้งแต่สมัยโบราณสัมผัสต้นวรรคปลายวรรคคล้องกันเรื่อยไป เช่น คำกาพย์พระมนีของไทยเหนือ หรือแม่พระนามาภิไธยของพระเจ้าแผ่นดิน นามขุนนางผู้ใหญ่ เป็นต้น ก็ใช้คล้องกันเป็นทำนองร่ายพื้นส่วนคำโคลงก็นิยมใช้กันมาตั้งแต่ครั้งโบราณเช่นโคลงตันผัดกันที่มีวิธีแต่งยากกว่ากัน แต่ในสมัยต่อมาท่านเอาร่ายกับโคลงมาแต่งเป็นเรื่องรวมกัน ซึ่งเรียกว่าลิลิต

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์ (2550, น.209-210) ได้ให้ความหมายของโคลงไว้ว่ารูปแบบร้อยกรองชนิดหนึ่ง มีบังคับพยางค์สัมผัส และมีบังคับรูปวรรณยุกต์ เอกโทหรือในกรณีที่จำเป็นใช้เสียงวรรณยุกต์เอกโทแทนได้ โคลงที่แต่งกันมาแต่เดิม โดยลักษณะรูปแบบมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โคลงตันและโคลงสุภาพ ต่อมาได้ประดิษฐ์แบบวิธีการแต่งเปลี่ยนแปลงลักษณะบางอย่างบ้าง เพิ่มลักษณะบังคับพิเศษบ้าง โดยวิธีดังกล่าวนี้อาจแบ่งโคลงตามลักษณะที่ปรากฏออกเป็นอีก 2 ประเภท คือ โคลงกระทู้ และโคลงกลบท

วิเชียร เกษประทุม (2554, น.72) กล่าวว่า โคลงคือคำประพันธ์ซึ่งมีวิธีเรียบเรียงถ้อยคำเข้าคณะมีกำหนดเอกโท และสัมผัส โคลงมีลักษณะบังคับ 6 อย่าง ได้แก่ คณะพยางค์สัมผัส คำเอกคำโท คำเป็น คำตาย และคำสร้อย โคลงเป็นคำประพันธ์เก่าแก่อย่างหนึ่งก่อร่างหนึ่งของไทยสันนิษฐานว่าเป็นของภาคเหนือดังปรากฏในหนังสือนิราศหริภุญชัย ซึ่งแต่งเป็นโคลงยาวราว

สมัยพระเจ้าปราสาททองซึ่งเป็นหนังสือโคลงเล่มแรก หนังสือวรรณคดีที่เป็นแบบฉบับในการประพันธ์คำโคลงคือ กำสรวลโคลงตัน โคลงทวาทศมาส ลิลิตยวนพ่ายลิลิตพระลอ ลิลิตนิทราชาคริต นิราศนรินทร์ ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงโลกนิติ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปความหมาย และความเป็นมาได้ว่าโคลงเป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่งของไทยตั้งแต่สมัยโบราณมีสัมผัสและบังคับเอกโทตามฉันทลักษณ์ที่ไม่ได้บัญญัติ ครุ ลหุ และได้กล่าวถึงที่มาของโคลงไว้ตรงกันว่ามาจากคำกวีพื้นถิ่นไทยมีมาแต่โบราณกาลนี้เองคือมาจากไทยฝ่ายเหนืออันเรียกว่าล้านนาไทยกับมาจากไทยฝ่ายอีสานซึ่งมีภาษาตระกูลไทยลาวเป็นหลัก

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโคลง

สมใจ โพธิ์เขียว (2560, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวีระราชโคลงตันเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาโคลงตันเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสในฐานะที่เป็นวรรณคดีของพระเกียรติ เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ และเป็นบันทึกทัศนศิลป์โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 บทว่าด้วยการศึกษาประวัติวัดพระเชตุพนฯ และการบูรณปฏิสังขรณ์ การศึกษาองค์ประกอบของโคลงพื้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนด้านวรรณศิลป์และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโคลงตันเรื่องนี้กับทัศนศิลป์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นพระอารามหลวงสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมเป็นวัดราษฎร์ชื่อวัดโพธารามสร้างมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงในสมัยธนบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ วัดพระเชตุพนฯ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ครองราชย์ปี พ.ศ. 2325-2352) และมีการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ปี พ.ศ. 2394-2424) สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสขณะดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรสและทรงเป็นอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ ได้ทรงพระนิพนธ์โคลงตันเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนขึ้นโคลงเรื่องนี้ นอกจากเป็นวรรณคดีแล้วยังเป็นบันทึกการต่าง ๆ ในการปฏิสังขรณ์อย่างละเอียดซึ่งหลายรายการไม่ปรากฏในหลักฐานอื่น จากการศึกษาพบว่าโคลงตันเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าหลายด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านวรรณคดีมีการใช้ภาษาไพเราะงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์มีการวางโคลงเรื่องที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การยกย่องพระเกียรติ นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในฐานะเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์และคุณค่าในฐานะเป็นบันทึกทัศนศิลป์อีกด้วย

ปรัชญา ปานเกตุ (2551, บทคัดย่อ) การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ วิทยาลัยนิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ เนื้อหาแบ่งเป็น 5 บทว่าด้วยความเป็นมาของปัญหา การตรวจเอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี 12 เดือน องค์ประกอบด้านภาษาและเนื้อหาของโคลงพระราชพิธี ทวาทศมาส คุณค่าของโคลงเรื่องนี้ บทสรุปและข้อเสนอแนะ จากการวิจัยพบว่าโคลงพระราชพิธี ทวาทศมาสเป็นวรรณคดีโคลงที่มีการใช้ภาษาประณีตไพเราะมีโวหารและความเปรียบทำให้เกิด จินตภาพมีการลำดับความต่อเนื่องกันเป็นอย่างดีได้บันทึกเหตุการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสามารถสอบทาน กับหลักฐานอื่นได้ บางตอนไม่ปรากฏในเอกสารอื่นทำให้เป็นข้อมูลด้านประวัติศาสตร์อีกทางหนึ่ง ในส่วนของการพรรณนาเรื่องพระราชพิธีในรอบปีนั้นบางตอนกวีแทรกเรื่องประเพณีพิธีกรรมของ ราษฎรไว้ด้วย โคลงเรื่องนี้ทำให้เห็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมสมัยอยุธยา และการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการรับวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลถึงรูปแบบการจัดพระราชพิธี และพิธีกรรมในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสจึงมีคุณค่าหลายด้านคือคุณค่า ทางวรรณศิลป์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางขนบประเพณีกรรม

กิริติ ธนะไชย (2547, บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ : การสืบทอด การสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์กับสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์ โดยมุ่งศึกษาฉันท- ลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่เพื่อชี้ให้เห็นการสืบทอดขนบ การสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์ของ ฉันทลักษณ์กับการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ โดยเลือกศึกษากวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, คมทวน คันธนู, ศิวกานท์ ปทุมสูติ, แร่คำ ประโดยคำ, ไพวรินทร์ ขาวงาม, กานติ ณ ศรีธธา, โกศล กลมกล่อม และศักดิ์ศิริ มีสมสืบ ผลการวิจัยพบว่าฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ สมัยใหม่สืบทอดจากวรรณคดีลายลักษณ์ทั้งร้อย โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และกลบท แสดงให้เห็น ว่ากวีร่วมสมัยได้ศึกษาฉันทลักษณ์ทั้งจากตำราประพันธ์ศาสตร์และวรรณคดีโดยเฉพาะวรรณคดี แบบฉบับมาแล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้ กวียังใช้ฉันทลักษณ์ที่มาจากเพลงพื้นบ้านและวรรณคดี ท้องถิ่นด้วย ทำให้ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์สมัยใหม่มีความหลากหลายและต่อเนื่องกับวรรณคดี ในอดีตอย่างชัดเจน ความรู้ความเข้าใจขนบฉันทลักษณ์ของกวีได้นำไปสู่การยึดถือขนบฉันทลักษณ์ ดังกล่าวเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบในการปรับปรุงประยุกต์แบบแผนเดิมทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน กลบท ฉันทลักษณ์จากเพลงพื้นบ้านและวรรณคดีท้องถิ่นให้เป็นฉันทลักษณ์รูปแบบใหม่

อีกหลากหลายชนิด ทำให้เห็นว่ากวีร่วมสมัยยังคงสร้างสรรค์ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์เช่นเดียวกับกวีในอดีต ฉันทลักษณ์รูปแบบใหม่จึงเป็นขนบวรรณศิลป์ร่วมสมัยที่จะสืบทอดในการสร้างสรรค์วรรณคดีต่อไป การสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์สมัยใหม่ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ กวีร่วมสมัยใช้เสียง คำ และจำนวนคำในบทของฉันทลักษณ์แต่ละประเภทเป็นเครื่องมือในการสร้างลีลาและลักษณะเด่นในกวีนิพนธ์ที่เอื้อให้เกิดความไพเราะ และเน้นย้ำความหมายของตัวบท กวีนิพนธ์สมัยใหม่จึงมีคุณค่าและสะท้อนภูมิปัญญาด้านวรรณศิลป์ของกวีไทยที่ดำรงอยู่อย่างไม่มีวันเสื่อมสูญ

วีรวัฒน์ อินทรพร (2548, บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่องสุนทรียภาพของโคลงในวรรณคดีไทย : การสร้างสรรค์วรรณศิลป์จากธรรมชาติของภาษาไทย โดยมุ่งศึกษาสุนทรียภาพของโคลงในวรรณคดีไทยในด้านความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของภาษาไทยกับสร้างสรรค์วรรณศิลป์ กลวิธีการสร้างความงามทางวรรณศิลป์ ตลอดจนการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในการแต่งโคลง ซึ่งศึกษาโคลงทุกประเภทจากตัวบทวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ในยุครัตนโกสินทร์ ผลการวิจัยพบว่า โคลงเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากธรรมชาติของภาษาไทย โดยเฉพาะการบังคับเสียงวรรณยุกต์ซึ่งเป็นกรอบบังคับทางฉันทลักษณ์ที่แตกต่างไปจากคำประพันธ์ชนิดอื่น นอกจากนี้กวีได้ใช้ธรรมชาติภาษาไทยตกแต่งโคลงให้มีความไพเราะคมคาย ทั้งเรื่องเสียง เรื่องคำ และน้ำหนักของความหมาย ในเรื่องเสียง ได้แก่ เสียงวรรณยุกต์ เสียงพยัญชนะ และเสียงสระ กวีให้ความสำคัญแก่เสียงวรรณยุกต์ในตำแหน่งท้ายวรรคหรือท้ายบาทด้วยการใช้เสียงจัตวาและเสียงสามัญ ดังที่พบในยวนพ่ายโคลงฉันท์และในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และการเล่นเสียงวรรณยุกต์ต่างระดับ ส่วนเสียงพยัญชนะและเสียงสระกวีใช้การซ้ำเสียงพยัญชนะต้น การแทรกเสียงพยัญชนะ /ร/ ในคำ และการซ้ำเสียงสระสร้างเสียงสัมผัสคล้องจองและเสียงเสนาะในโคลง ในเรื่องจังหวะ กวีใช้จังหวะหนักเบาของการออกเสียงพยางค์ภาษาไทยเพื่อความไพเราะ ในเรื่องคำ กวีใช้คำพ้องรูป พ้องเสียง และใช้คำเดียวกันซ้ำกันเพื่อเล่นกับความหมายหลายนัยของคำโดยใช้กลวิธีการซ้ำคำในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นกลวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดในการแต่งโคลง นอกจากนี้ยังเล่นกับน้ำหนักและระดับของความหมายด้วยการใช้คำซ้ำ คำ 4 พยางค์ การลำดับคำ และการละคำกวีใช้ลักษณะเด่นของธรรมชาติภาษาไทยเหล่านี้รวมกันไปในโคลงแต่ละบท ส่งผลให้โคลงมีสุนทรียภาพทั้งทางด้านเสียงและความหมาย ได้แก่ ความไพเราะจากเสียงและคำ การจัดหมวดหมู่ความคิด การเน้นอารมณ์ความรู้สึก การเล่นความหมายหลายนัย การลำดับความ และการสรุปความ แนวคิดสำคัญเรื่องการสร้างสุนทรียภาพของโคลงใน

ระดับเสียงและคำด้วยการเล่นเสียง การเล่นคำ และการซ้ำคำ รวมทั้งการสร้างสุนทรียภาพในระดับความด้วยการขยายความและการล้อความโคลงกับคำประพันธ์ชนิดอื่นเป็นสิ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และกวีในสมัยต่อมาได้สืบทอดและสร้างสรรค์สุนทรียภาพนี้ในการแต่งโคลงในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงกวีนิพนธ์สมัยใหม่ด้วย นอกจากนี้การสืบทอดและการสร้างสรรค์สุนทรียภาพที่สัมพันธ์กับรูปแบบของโคลงมีผลให้โคลงมีรูปแบบและลีลาทางวรรณศิลป์แปลกใหม่ต่างไปจากเดิม และแสดงเอกลักษณ์ของกวีแต่ละคน ขณะเดียวกันกวีก็ยังคงมุ่งรักษาแบบแผนการเล่นกับน้ำหนักร้องอันเป็นลักษณะเด่นของโคลงในด้านวรรณศิลป์ซึ่งปรากฏให้เห็นในโคลงตั้งแต่อดีตจนถึงโคลงในสมัยปัจจุบัน

2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพพจน์

ชุมสาย สุวรรณชมภู (2540, น.44) ได้ให้คำจำกัดความของภาพพจน์ไว้ว่า ภาพพจน์หมายถึงถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจโดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่านจนเกิดความประทับใจเกิดความเข้าใจลึกซึ้งและเกิดอารมณ์สะท้อนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา

เปลื้อง ณ นคร (2542, น.86) ได้ให้คำจำกัดความของภาพพจน์ไว้ว่า ภาพพจน์บัญญัติให้ตรงกับคำภาษาอังกฤษ Figure of Speech แปลตามตัวอักษรคือภาพตรงกับภาษาอังกฤษว่า Figure และพจน์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Speech บางครั้งเรียกว่า Figure of Rhetoric หมายถึงโวหารลักษณะซึ่งเป็นการพูดหรือเขียนอย่างเทียบเคียงโดยมุ่งหมายให้การกล่าวนั้นมีรสน่าฟังหรือสะดุดใจยิ่งขึ้น

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545 น.181) ให้ความหมายว่า ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) หมายถึงภาษาที่ผิดแผกไปจากปกติหรือผิดไปจากภาษาตามตัวอักษรทั้งในด้านการเรียบเรียงคำหรือความหมายของคำเพื่อให้เกิดสำนวนแปลกใหม่ และมีพลังทำให้มองเห็นภาพ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปความหมายได้ว่าภาพพจน์คือถ้อยคำที่เป็นสำนวนทำให้เห็นภาพและเกิดความรู้สึกซาบซึ้งเมื่อได้อ่านข้อความหรือบทประพันธ์นั้น ๆ โดยเป็นการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกโดยการเลือกสรรถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการคล้อยตาม

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพพจน์

ศิรินทวรรณ พันธวงศ์ (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องการใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวรรณกรรมเรื่อง “น้ำเล่นไฟ” ของกฤษณา อโศกสิน

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวรรณกรรมเรื่อง “ น้ำเล่นไฟ ” ของกฤษณา อโศกสินกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ข้อ ได้แก่ ความพอประมาณความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเงื่อนไข 2 ข้อ ได้แก่ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมในการวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง “ น้ำเล่นไฟ ” ของกฤษณา อโศกสินแล้วเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่ามีการใช้ภาพพจน์ 6 ประเภทในการนำเสนอหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวรรณกรรมเรื่อง “ น้ำเล่นไฟ ” ของกฤษณาอโศกสินโดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ นามนัยร้อยละ 33.71 อุปมาร้อยละ 19.10 พรพากย์ร้อยละ 16.85 อุปลักษณะร้อยละ 14.61 อติพจน์ร้อยละ 5.62 บุคลาธิษฐานร้อยละ 4.49 สัทพจน์ร้อยละ 4.49 และสัญลักษณ์ร้อยละ 1.12

ลักษณวิไล ภูษาวิโสธรณ์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องเชื่อมโยง: การใช้คำสำนวนและโวหารภาพพจน์งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในใบเขียนซีด้านการใช้คำสำนวนและโวหารภาพพจน์ข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นใบเขียนซีจำนวน 22 แห่งจากศาลเจ้าวัดและศาสนสถานในจังหวัดภาคกลางจังหวัดละ 9 แห่งโดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายรวมใบเขียนซีจำนวน 597 ใบ ผลการศึกษาพบว่าใบเขียนซีมีการใช้คำดังนี้ คือคำประสม คำซ้อน คำซ้ำ คำแสดงอารมณ์และคำสัมผัส เพื่อสื่อความหมายทั้งความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัย การใช้คำเพื่อให้เนื้อความมีความหมายชัดเจนมีการเล่นสัมผัสเสียงของคำทำให้เกิดจินตภาพเร้าความรู้สึกให้เกิดอารมณ์สในการอ่านมากยิ่งขึ้นการใช้สำนวนพบว่าใช้สำนวนเดิมและสำนวนเปลี่ยนแปลงเพื่อสื่อความหมายโดยนัยให้ผู้อ่านเกิดแนวคิดการใช้โวหารภาพพจน์พบว่า มีการใช้โวหารเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ คืออุปมา อุปไมย อุปลักษณะ อุปมานิทัศน์และการอ้างถึงทำให้เข้าใจความหมายของเนื้อหาในใบเขียนซีมากขึ้น

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (แยม ญ นคร)

4. วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องการศึกษาวิเคราะห์โคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (แยม ฦ นกร) ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการดังนี้

4.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยโคลงกวีโบราณ 127 บท วรรณกรรมพระยาตรัง 126 บท โคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่ายุค แขวงเมืองกาญจนบุรี 186 บท

4.2 ศึกษาเอกสารต่างและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง

4.3 กำหนดวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด

4.4 รวบรวมข้อมูล แล้วสรุปข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า เรียบเรียงเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าพบภาพพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง 5 ประเภท ดังนี้

5.1 อุปมา

อุปมา เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่ตามธรรมชาติแล้วมีสภาพที่ต่างกัน แต่ทั้งสองสิ่งนี้มีจุดร่วม หรือมีลักษณะเด่นเหมือนกันมักมีคำแสดงความเปรียบเทียบ เช่น เหมือน ดุจ ประดุจ ดัง คล้าย เทา เพียง เพียง ประหนึ่ง เฉก และพ่าง เป็นต้น (ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2544, น.163-166) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบอุปมาที่ปรากฏอยู่ในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง จำนวน 46 บท แต่ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างเพียง 2 บท ดังตัวอย่างแรกความว่า

๑ ออกปากไว้แก่เจ้า	เป็นสัตย์
ตั้งหนึ่งเหลียมเพชรรัตน์	ยอดตั้ง
ขอร่วมภิรมย์สวัสดิ์	เสมอชีพ
จงแม่เชื่อเรียมครั้ง	หนึ่งนี้ลองดู ๆ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.6)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้อุปมา เปรียบเทียบความซื่อสัตย์เหมือนกับ เหลี่ยมเพชร ดังเนื้อความในวรรคที่ว่า “ออกปากไว้แก่เจ้า เป็นสัตย์ ดั่งหนึ่งเหลี่ยมเพชรรัตน ยอดตั้ง” ในวรรคนี้กวีใช้ความเปรียบเทียบความสัตย์กับเหลี่ยมเพชร เพราะมีคุณค่าทั้งสองประการ เพียงแต่ว่าความสัตย์จะมีค่าในตัวบุคคล ส่วนเพชรเป็นอัญมณีที่มีค่าที่สุดอย่างหนึ่งของโลกนี้ อีกตัวอย่างความว่า

๑ คำบลชนบทไอ้อาทร

ตอตะเคียนไครรอน

จิ้งตัวน

เหมือน เรียมนิราสมร

มาเปลี่ยน

ไม้ดั่งไม้ตรีม้วน

ขาดค้ำทางเกษม ฯ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.18)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้อุปมา เปรียบเหมือนตอตะเคียนที่โดนตัดกับ หญิงสาวคนรักที่จากไป ดังในเนื้อความที่ว่า “เหมือน เรียมนิราสมร มาเปลี่ยน” ในวรรคนี้กวีใช้ความ เปรียบเทียบเหมือนตอตะเคียนที่โดนตัดกับหญิงสาวคนรักที่จากไป เพราะตอตะเคียนที่โดนตัดไป แล้วไม่มีทางที่จะนำมาต่อกันได้อีก หากได้รับการดูแลที่ดีก็จะมีเพียงการแตกยอดขึ้นมาใหม่เท่านั้น ก็เหมือนกับคนรักที่หมดใจแล้วก็จากไปโดยไม่มีการหวนคืนมาเมื่อจากไปแล้วก็เหมือนต้นไม้ที่ถูกตัด ย่อมไม่มีความเจริญงอกงามนักหรืออาจถึงตาย เป็นความเปรียบที่ทำให้ผู้อ่านเห็นจินตนาการที่ กวีได้พรรณนาถึงคนรักไว้

เป็นที่น่าสังเกตว่าพบอุปมาในโคลงกวีโบราณจำนวน 17 บท โดยพบอุปมาในโคลงนิราศ พระยาตรังจำนวน 21 บท พบอุปมาที่ปรากฏในโคลงตันนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย จำนวน 8 บท อาจจะเป็นเพราะกวีได้เดินทางล่องเรือไปเรื่อย ๆ ไปถึงที่ใดก็พำเพ็ญพรรณนาถึงหญิงคนรัก ที่อยู่ห่างไกลกัน กวีจึงนิยมใช้อุปมาเปรียบเทียบคนรักกับสิ่งที่พบเจอ หรือสถานที่ที่ตนเองผ่านและ กวียังมีความสนใจในการแต่งคำประพันธ์ในเรื่องนี้อีกด้วย

5.2 อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบโดยการกล่าวสิ่งหนึ่งเป็นหรือคืออีกสิ่งหนึ่งความหมายของ การเปรียบเทียบจึงลึกซึ้งและหนักแน่นกว่าภาพพจน์แบบอุปมา มักมีคำเปรียบเทียบกับว่า “เป็น” และ “คือ” (ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2544, น.163-166) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบอุปลักษณ์ที่

ปรากฏอยู่ในโคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง จำนวน 5 บท ในบทความนี้จะยกตัวอย่างมาเพียง 2 บท ดังตัวอย่างแรกความว่า

๑ โคลงสองรกล่าว่าอ้าง หญิงชาย
คือสมรรถไชยพาย เพื่องพิน
สร मुखวังวาย สาย ชลเขียว
สองอาจแข่งขึงขึ้น แข่งให้กันเสมอ ฯ
(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.2)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้อุปลักษณ์ เปรียบเทียบหญิงชายคือเรือสมรรถไชย ดังในเนื้อความที่ว่า “คือสมรรถไชยพาย เพื่องพิน” ในวรรณคดีใช้ความเปรียบเทียบหญิงชายคือเรือสมรรถไชย เพราะแล่นได้รวดเร็ว และแข็งแกร่งเหมือนกับเรือสมรรถไชย เมื่อเรือสมรรถไชยล่องไปในน้ำก็จะวิ่งเร็วแรงทำให้กระแสน้ำแหวกออกทั้งสองข้างเนื่องจากกระแสน้ำที่แรงและความเร็วของเรือ อีกตัวอย่างหนึ่งความว่า

๑ วัด วรนิเวศเรือ รัง เสือ
ไป ตัดมัดหวายเหลือ ค่า คู่
บาง บึงรกแฝกเฟือ เป็น ป่า
หา แห่งตำแหน่งรู้ เรียกท้องถิ่น ยาง
(โคลงกวีโบราณ. 2505, น. 28)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้อุปลักษณ์ เปรียบเทียบแฝกเฟือเป็นป่า ดังในเนื้อความที่ว่า “บาง บึงรกแฝกเฟือ เป็น ป่า” ในวรรณคดีใช้ความเปรียบเทียบแฝกเฟือเป็นป่า แต่ก่อนวัดบวรนิเวศอาจจะมีต้นไม้มากมาย กวีจึงมองเห็นว่ากร้างเป็นเหมือนป่ามีน้ำขังและรกเต็มไปด้วยแฝกและมีเฟือเป็นป่ารกมาก เพราะบริเวณวัดบวรนิเวศใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ใกล้กับคลอง จึงอาจจะมีแฝกขึ้นปกคลุม เพราะเป็นที่ลุ่มน้ำจึงขังอยู่ภายในวัด

เป็นที่น่าสังเกตว่าพบอุปลักษณ์ในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท พบอุปลักษณ์ในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 1 บท แต่ไม่พบอุปลักษณ์ในโคลงด้นนิราศตามเสด็จทัพพญาน้อย ทำให้ผู้วิจัย

ทราบว่าอุปลักษณ์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณมากกว่าในโคลงนิราศพระยาตรัง จึงสันนิษฐานได้ว่า กวีที่เขียนโคลงกวีโบราณอาจมีความสันทัดในการแต่งคำประพันธ์ในเรื่องที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งในโคลงกวีโบราณมีผู้ประพันธ์บทกวีไว้หลากหลายท่าน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันออกไป

5.3 อติพจน์

อติพจน์ เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อเน้นย้ำอารมณ์ และความรู้สึกของผู้เขียน (ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2544, น.163-166) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบอติพจน์ที่ปรากฏอยู่ในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง จำนวน 3 บท ในบทความนี้จะยกตัวอย่างมาประกอบเพียง 2 บท ดังตัวอย่างแรกความว่า

๑ ดวงเดียวหอมยิ่งสร้อย	<u>โสฬส</u>
สงวนจุมพรงายกลิ่น	กลิ่นไว้
ดวงเดียวจุจบงกข	ตรูโลก
สงวนชูชมบให้	หม่นหมอง ฯ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.24)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้อติพจน์ ดังในเนื้อความที่ว่า “ดวงเดียวหอมยิ่งสร้อย โสฬส” ในวรรณคดีนี้กวีใช้การกล่าวเกินความเป็นจริงโดยกล่าวถึงกลิ่นหอมของหญิงสาวเหมือนดอกบัว คำว่า “โสฬส” แปลว่า 16 ซึ่งในโคลงบทนี้กวีอาจจะหมายถึงพรหมโลก 16 ชั้น เพราะกลิ่นหญิงสาวหอมไปไกลถึงชั้นพรหมโลกที่ถือเป็นดินแดนของพรหมหอมฟุ้งดังดอกบัวในสามโลก หอมไม่จางหายไม่เลือนหายไป เป็นการกล่าวเกินจริงในประเด็นที่ว่าคนรักของตนนั้นมีกลิ่นหอมฟุ้งกระจายไปทั่วชั้นฟ้าจนถึงพรหมโลก อีกตัวอย่างความว่า

๑ ตกทุกเสียงคลิ่นคร้าน	ครวญฟอง
อกพี่เพียงพังพอง	พู่ข้า
กูเอยจักคืนครอง	นุชเมื่อ ไดเลย
นับแต่วันจักข้า	โศกข้าครวญหา ฯ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.54)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้ดิพจน์ในเนื้อความที่ว่า “อกพี่เพียงพังพอง พุช้ำ” เป็นการพรรณนาถึงเมื่อคราวที่กวีได้ยินเสียงคลื่นซัดเข้ามาก็เหมือนอกข้าพวงเจ็บปวดได้ แต่นับวันรอรวันกลับไปหาหญิงคนรักยิ่งคิดถึงข้าโศกเศร้าคร่ำครวญหา เป็นการเปรียบเทียบเกินจริง ในประเด็นที่ว่า การพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักนี้ทำให้ออกตนเองพุกข้าดำเขียวได้ เมื่อผู้อ่านแล้ว จะเกิดอารมณ์สะเทือนใจ เข้าถึงอารมณ์ของคนที่คิดถึงคนรักว่าทรมานขนาดไหน

เป็นที่น่าสังเกตว่าพอบอดิพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 3 บท แต่ไม่พอบอดิพจน์ใน โคลงนิราศพระยาตรัง และโคลงดั้นนิราศตามเสด็จทัพล้านนายน้อย อาจเพราะกวีโบราณแต่ละท่านมีความสันทัดในการแต่งคำประพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งในโคลงกวีโบราณมีผู้ประพันธ์หลายท่าน ซึ่งมีความถนัดที่ต่างกัน จึงใช้ภาพพจน์แตกต่างกัน

5.4 ปฏิพจน์

ปฏิพจน์หรือคำถามเชิงวาทศิลป์ เป็นการตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบหรือคำตอบนั้นเป็นคำตอบที่ผู้ถามและผู้ตอบรู้ดีอยู่แล้ว การใช้ปฏิพจน์เป็นการเร้าอารมณ์ความรู้สึกและเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความคิดคล้อยตาม (ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2544, น. 163-166) จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบปฏิพจน์ที่ปรากฏอยู่ในโคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรังจำนวน 5 บท ในบทความนี้ผู้วิจัยจะยกมาเพียง 2 บท ดังตัวอย่างแรกความว่า

๑ จากมาเรือล่องน้ำ	เนตรไหล
<u>เวรวิบัติกรรมใด</u>	พี่สร้าง
แรงบาปจึงจูงไกล	สมรมิ่ง ภูเขา
แรงพี่เดียวสุดมั่ง	จากร้อยแรงกรรม ฯ
	(โคลงนิราศพระยาตรัง. 2505, น.45)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้ปริทรรณ์ ดังในเนื้อความที่ว่า “เวรวิบัติกรรมใดพี่สร้าง” ในวรรณคดีกวีได้ใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบว่าเวรกรรมใดที่พี่นั้นได้สร้างขึ้นมาแรงบาปนี้จึงทำให้ห่างกันไกลกับนางอันเป็นที่รัก เหมือนกับกวีนักถึงเรื่องราวที่ตนเองทำไม่อะไรสักอย่าง จึงจำต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก อีกตัวอย่างหนึ่งความว่า

๑ วัดราชบูรณะเปื่อง

นามราชฤทธาขใด

อ้าแม่ณีโทะโฉน

เหมือนราชให้เรียบร้าง

บุญใคร ทำนา

สืบสร้าง

นะนาฏ เรียมเอย

ไปรู้วันสม ฯ

(โคลงนิราศพระยาตรัง. 2505, น.47)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้ปฏิพจน์ ดังในเนื้อความที่ว่า “วัดราชบูรณะเปื่องบุญใคร ทำนา” ในวรรณคดีได้ใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบว่าวัดราชบูรณะผู้ใดเป็นคนสร้าง คือเป็นการตั้งคำถามว่ากษัตริย์พระองค์ใดเป็นผู้สร้างรู้แต่เพียงว่าเป็นกษัตริย์ แต่ไม่ทราบพระนามของผู้ที่สร้างวัดนี้ขึ้นมา เป็นการตั้งคำถามแล้วโยกกับคนรักว่าบุญอะไรทำไมต้องพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก

เป็นที่น่าสังเกตว่าพบปฏิพจน์ที่ปรากฏในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 3 บท พบในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าน้อยจำนวน 2 บท แต่ไม่พบปฏิพจน์ในโคลงกวีโบราณ การที่พบปฏิพจน์ในโคลงนิราศพระยาตรังมากที่สุด รองลงมาคือโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย อาจจะเป็นเพราะในโคลงนิราศพระยาตรังกวีได้เดินทางท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ ได้พบเจอสถานที่หลายแห่ง ทั้งภูเขา แม่น้ำจึงสามารถประพันธ์ได้หลากหลายเรื่องราวและหลากหลายอารมณ์

5.5 สัทพจน์

สัทพจน์หรือการเล่นเสียงธรรมชาติ เป็นการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงสัตว์ร้องและเสียงปรากฏการณ์ธรรมชาติ (ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2544, น.163-166) จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยพบสัทพจน์ที่ปรากฏอยู่ในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง จำนวน 5 บท แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกมาประกอบเพียง 2 บท ดังตัวอย่างบทแรกความว่า

๑ ครืนครืนสนั่นพื้น

เสียงตะขาบขับตี

ภูธรเรศตรี

ร้องส่ำทับข้างต้น

ปถพี

เร่งรัน

สุรสัง เองแฮ

เพ็ดแก้วมาเมืองฯ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.5)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้สัทพจน์ ดังในเนื้อความที่ว่า “ครื่นครื่นสนั่น
พื้นปถพี” เพราะ ในวรรณคดีเป็นการทำให้เกิดการเลียนเสียงธรรมชาติคือคำว่า “ครื่นครื่น” เป็นการ
ซ้ำคำเพื่อให้เกิดเสียงเลียนแบบเสียงของแผ่นดินไหวดังลั่นไปทั่วพื้นแผ่นดิน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
การเคลื่อนไหวของปฐพี และสัมผัสถึงเสียงดังอันเกิดจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวได้ตามจินตนาการ
อีกตัวอย่างหนึ่งความว่า

๑ ยามดึกวิเวกด้วย

เค้าแสรกแกลก

ยอกรกอดกับอก

มือตระโบมโลมน้อง

เสียงนก

กู่ร้อง

ออมสวาท

ปากพร้องรับขวัญ ฯ

(โคลงกวีโบราณ. 2505, น.7)

จากคำประพันธ์ข้างต้น ทำให้ผู้อ่านเห็นการใช้สัทพจน์ ดังในเนื้อความที่ว่า “ยามดึกวิเวก
ด้วยเสียงนก เค้าแสรกแกลก กู่ร้อง” เพราะวรรณคดีเป็นการทำให้เกิดการเลียนเสียงธรรมชาติคือ
คำว่า “แสรกแกลก” แสรกหมายถึงนกแสรก ที่กวีพยายามเลียนแบบเสียงร้องจึงใช้ คำว่า “แกลก”
ซึ่งนกแสรกก็มีเสียงร้องคล้ายแบบนี้จริง ๆ เวลาตอนกลางคืนก็จะมียนกเค้า นกแสรกออกมา กู่ร้อง
เป็นการทำให้เกิดเสียงนกกู่ร้องดังไปทั่วจนทำให้คนรักหวาดกลัว กวีก็คอยกอดและปลอบคนรัก

เป็นที่น่าสังเกตว่าพบสัทพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท แต่ไม่พบสัทพจน์
โคลงนิราศพระยาตรัง และโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย การวิจัยครั้งนี้พบสัทพจน์มากที่สุด
ในโคลงกวีโบราณ อาจจะเป็นเพราะว่ากวีผู้แต่งโคลงกวีโบราณมีหลายท่าน จึงทำให้มีสัทพจน์มาก
ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการมากขึ้น แต่ก็ถือว่ายังใช้สัทพจน์น้อยเมื่อเทียบกับอุปมา

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบภาพพจน์ที่ปรากฏในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรังจำนวน 5 ประเภท ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. อุปมา จากการศึกษาค้นพบจำนวน 46 บท โดยพบอุปมาในโคลงกวีโบราณ จำนวน 17 บท พบอุปมาในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 21 บท พบอุปมาที่ปรากฏในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย จำนวน 8 บท

2. อุปลักษณ์ จากการศึกษาค้นพบจำนวน 5 บทโดยพบอุปลักษณ์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท พบอุปลักษณ์ในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 1 บท แต่ไม่พบอุปลักษณ์ในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย

3. อติพจน์ จากการศึกษาค้นพบจำนวน 3 บท พบอติพจน์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 3 บท แต่ไม่พบอติพจน์ในโคลงนิราศพระยาตรังและโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย

4. ปฏิพจน์ จากการศึกษาค้นพบจำนวน 5 บท พบปฏิพจน์มีปรากฏในโคลงนิราศพระยาตรังจำนวน 3 บท พบในโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อยจำนวน 2 บท แต่ไม่พบปฏิพจน์ในโคลงกวีโบราณ

5. สัทพจน์ จากการศึกษาค้นพบจำนวน 5 บท พบสัทพจน์มีปรากฏในโคลงกวีโบราณจำนวน 5 บท แต่ไม่พบสัทพจน์ในโคลงนิราศพระยาตรังและโคลงต้นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าย้อย

จากการวิจัยพบว่าในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรังนั้นกวีนิยมใช้อุปมามากที่สุดในการพรรณนาเนื้อเรื่อง เป็นการเน้นให้ผู้อ่านเกิดการเปรียบเทียบ ส่งผลให้มีจินตนาการมากขึ้น โคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรังถือเป็นงานประพันธ์ที่มีการนำมาศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งความเป็นกวีนักคิด นักเขียน มีความรู้ความสามารถอย่างโดดเด่น จึงทำให้งานประพันธ์ของกวีโบราณหลากหลายท่าน เป็นที่นิยมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้ภาพพจน์ในโคลงกวีโบราณและวรรณกรรมพระยาตรัง มีการใช้ภาพพจน์ที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก การบรรยาย การเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจนทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึก และจินตภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ อุปลักษณ์ ปฏิพจน์ และสัทพจน์ เป็นภาพพจน์ที่กวีใช้รองลงมาจากอุปมาจำนวน 5 บทเท่ากัน เป็นที่น่าสังเกตว่ากวีใช้ภาพพจน์เหล่านี้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ตรงกับความต้องการของกวีที่จะสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ การใช้ภาพพจน์เหล่านี้ทำให้เกิดวรรณศิลป์ทางภาษา เป็นการใช้ภาษาที่มีความงามและส่งผลให้เกิดเสียงของคำที่สอดคล้องกันจนเป็นท่วงทำนองเมื่อเวลาอ่านทำให้มีความไพเราะและทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการนึกถึงภาพพจน์ที่กวีใช้ในแต่ละบท ส่วนอติพจน์นั้น

เป็นภาพพจน์ที่กวีใช้น้อยที่สุดคือจำนวน 3 บท อาจจะเป็นไปได้ว่าเนื้อเรื่องที่กวีเขียนไม่ได้เหมาะกับการใช้ดิพจน์ในเรื่องราวเหล่านี้มากนัก ดังนั้นจึงส่งผลให้ดิพจน์มีปรากฏน้อยกว่าภาพพจน์ประเภทอื่น ๆ แต่ก็ยังเป็นภาพพจน์ที่กวีสอดแทรกไว้ในโคลงได้อย่างลงตัว ทำให้ผู้อ่านเห็นถ้อยคำที่กล่าวเกินจริงในบางเหตุการณ์ที่กวีพยายามจะสื่อถึงผู้อ่านอย่างมีชั้นเชิง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นความสามารถของกวีสมัยอดีต และเป็นการนำโคลงโบราณเก่า ๆ มาศึกษาหาวิธีการสร้างวรรณศิลป์ทางภาษาที่สวยงามของวรรณกรรมโบราณ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพในการตีความไม่รู้จบ ยิ่งเวลาอ่านจะเกิดความเพลิดเพลิน เพราะมีความสัมผัสนอกสัมผัสใน ทำให้เกิดเสียงที่มีความไพเราะสร้างสุนทรียะในใจอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2505). *โคลงกวีโบราณ และวรรณกรรมพระยาตรัง*. อักษรสัมพันธ์, พระนคร.
- กิริติ ณะไชย. (2547). *ฉันทลักษณ์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ : การสืบทอด การสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์กับสุนทรียภาพทางวรรณศิลป์*. วิทยานิพนธ์. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ชุมสาย สุวรรณชมภู. (2540). *ภาษากับการสื่อสาร*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2544). *กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยช่วงชั้นที่ 4 เรื่อง โวหาร (ม.4-ม.6)*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร.
- ปรัชญา ปานเกตุ. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาสพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์*. วิทยานิพนธ์. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2545*. อรุณการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร.
- _____. (2550). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- _____. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ลักขณวิไล ภาววิโสธรณ์. (2550). *เชี่ยมซี : การใช้คำสำนวนและโวหารภาพพจน์*. วิทยานิพนธ์-ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- วิเชียร เกษประทุม. (2554). *ลักษณะคำประพันธ์ไทย*. พัฒนาศึกษา, กรุงเทพมหานคร.
- วีรวัฒน์ อินทรพร. (2548). *สุนทรียภาพของโคลงในวรรณคดีไทย : การสร้างสรรค์วรรณศิลป์จากธรรมชาติของภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์. ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ศิรินทร์วรรณ พันธุ์วงศ์. (2556). *การใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวรรณกรรมเรื่อง “น้ำเล่นไฟ” ของกฤษณา อโศกสิน*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพะเยา, พะเยา.

- สมใจ โพธิ์เขียว. (2560). การศึกษาวิเคราะห์โคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนพระนิพนธ์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตร-
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
กรุงเทพมหานคร.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา (นิม กากุณจาชีวะ เปรียญ). (2548). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.